

Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління

Асоціація науковців України

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

Наукові перспективи

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*

Випуск № 12(54) 2024

Київ – 2024

ISSN (print) 2708-7530

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54))

Наукові перспективи: журнал. 2024. № 12(54) 2024. С.1738

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології

Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 26.12.2024, № 8/12-24)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 24436-14376P від 09.06.2020 р.

Журнал видається за підтримки Міжнародного економічного інституту (Есеніце, Чехія) та
КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва"

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та медицини. Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків.

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор:

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, Лауреат премії імені Івана Франка у галузі інформаційної діяльності, Лауреат Всеукраїнської премії «Інновація в освіті — 2018», м. Київ, Україна

Заступники Головного редактора:

Янчук Артем Олександрович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Заступник керівника Апарата Верховної Ради України (Київ, Україна);

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, професор, Дійсний член Академії будівництва України, професор кафедри архітектури і просторового планування Національного авіаційного університету (Київ, Україна). Заслужений будівельник України, Почесний працівник будівництва та архітектури, державний службовець 3 рангу (Київ, Україна);

Дацій Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Павленко М.С., Діденко О.Ю. <i>ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ</i>	1618
Петреченко С.А. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПІДХОДІВ У ПОЛЕГШЕННІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВАЖКОПОРАНЕНИХ ОСІБ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ</i>	1635
П'янківська Л.В., Савченко О.В. <i>КОРОТКИЙ ОПИТУВАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО СТАНУ ЗДОРОВ'Я (GHQ-16): ВАЛІДИЗАЦІЯ ШКАЛ НА ВИБІРЦІ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ</i>	1646
Санніков О.І. <i>ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМА ДЕТЕРМІНАЦІЇ</i>	1666
Саннікова О.П., Саннікова А.О. <i>ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СПІЛКУВАННЯ</i>	1681
Сватенкова Т.І. <i>МОДЕЛЬ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДЛІТКА</i>	1696
Сотніченко Н.О., Данилевич Л.А. <i>СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРБУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ</i>	1711
Шпортун А.М. <i>ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ</i>	1724

УДК: 159.923

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-1681-1695](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-1681-1695)

Саннікова Ольга Павлівна доктор психологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри загальної та диференційної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>.

Саннікова Анастасія Олександрівна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри сольного співу, Державний заклад «Одеська національна музична академія імені А.В.Нежданової», м. Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-6349-2255>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СПІЛКУВАННЯ

Анотація. Проблема творчої спрямованості спілкування є однією з базових і актуальних проблем сучасної психології не тільки стосовно професійної діяльності (особливо в галузі соціономічних професій), а й у повсякденному житті. Соціальні зміни, що відбуваються сьогодні (спочатку вірусні інфекції, потім вторгнення сусідньої країни-агресора), торкаються багатьох сфер життя, особливо у сфері комунікації. З одного боку, технічний прогрес, розвиток дистанційних комунікацій (он-лайн навчання, спілкування у соціальних мережах тощо) розвивають можливості взаємодії між людьми, з іншого катастрофічно спостерігається дефіцит безпосереднього спілкування, особливо між молодими людьми, у яких ще не сформовані навички та вміння адекватного спілкування, здатності до успішної комунікації, до розуміння інших людей та себе у соціумі.

У цій статті розглядається феномен «комунікативної креативності» як чинника творчої спрямованості спілкування, як інтегральної багаторівневої властивості особистості, що характеризує її креативний потенціал. Поглиблено та уточнено розуміння поняття комунікативної креативності, що включає комплекс інтелектуальних, емоційних, поведінкових і особистісних характеристик індивіда, що сприяють нестандартному, нешаблонному вирішенню ситуацій, генерації способів спілкування, вибору найбільш оптимальних стратегій поведінки, вирішенню проблем, що виникають при взаємодії з іншими людьми.

В контексті континуально-ієрархічного підходу розкрито та доповнено структуру комунікативної креативності (ККр) на формально-динамічному та якісному рівнях, що включає такі компоненти: легкість спілкування, схильність до самопрезентації, автономність, конфліктність, емоційну стійкість, схильність до маніпулятивних дій, експресивність, комунікативну компетентність, креативну поведінку у спілкуванні та інтегральний показник комунікативної креативності. Розкрито їх психологічний зміст.

Емпірично перевірялося припущення про наявність розбіжностей у структурі комунікативної креативності представників двох професій: соціономічного типу (психологів) і представників творчих професій (музикантів та співаків), що спричинено різною професійною і творчою спрямованістю незважаючи на наявність спільного соціономічного аспекту – взаємодію з іншими людьми. Для діагностики комунікативної креативності застосовувався модифікований та доповнений варіант «Тест-опитувальник комунікативної креативності» (О.П. Саннікової та Р.В. Білоусової).

Доведено, що у психологів домінують такі компоненти, як легкість спілкування, емоційна стійкість, комунікативна компетентність, автономність, маніпулятивність і креативна поведінка у спілкуванні. Представників творчої професії відрізняє схильність до самопрезентації, відсутність автономності (залежність), експресивність та креативна поведінка у спілкуванні. Встановлено, що незважаючи на майже відсутність розбіжностей у значеннях загального показника ККр двох груп обстежених, виявлені значущі відмінності у рівнях та проявах таких показників, як легкість спілкування, автономність, емоційна стійкість, схильність до самопрезентації, комунікативна компетентність. Ці розбіжності відбивають специфіку кожної із професій, які висовують різні вимоги до творчої спрямованості спілкування.

Ключові слова: особистість, комунікативна креативність, структура, компоненти, спрямованість, спілкування, континуально-ієрархічний підхід, креативна поведінка

Sannikova Olga Pavlivna Doctor of Psychology, professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of General and Differential Psychology Department, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Odesa, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

Sannikova Anastasia Oleksandrivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Solo Singing, State Institution «A. V. Nezhdanova Odesa National Academy of Music», Odessa, <https://orcid.org/0000-0002-6349-2255>.

PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF CREATIVE COMMUNICATION ACTIVITY

Abstract. The issue of the creative orientation of communication is one of the basic and urgent problems of modern psychology, not only in relation to professional activity (especially in the field of socio-economic professions), but also in everyday life. Social changes taking place today (viral infections, as well as the invasion of a neighbouring aggressor country) affect many spheres of life, especially in the field of communication. On the one hand, technical progress, the development of distance communications (online learning, communication in social networks, etc.) develop opportunities for interaction between people, on the other hand, there is a catastrophic lack of direct communication, especially among young people who have not yet developed skills and abilities of adequate communication, the ability to successfully communicate, to understand other people and themselves in society.

The authors examine the phenomenon of «communicative creativity» as a psychological factor in the creative direction of communication, as an integral multi-level property of an individual that characterizes their creative potential. The understanding of the concept of communicative creativity, which includes a complex of intellectual, emotional, behavioral and personal characteristics of an individual, contributing to non-standard solutions to situations, the generation of communication methods, the choice of the most optimal strategies of behavior, and the solution of problems that arise when interacting with other people, has been deepened and clarified.

In the context of the continuous-hierarchical approach, the structure of communicative creativity (CCr) at the formal-dynamic and qualitative levels is revealed and supplemented, which includes the following components: ease of communication, tendency to self-presentation, autonomy, conflict-proneness, emotional stability, tendency to manipulative actions, expressiveness, communicative competence, creative behavior in communication and an integral indicator of communicative creativity. Their psychological meaning is revealed.

The assumption that there are differences in the structure of communicative creativity of representatives of two professions were empirically tested, namely, the professions of the socio-economic type (psychologists) and representatives of creative professions (musicians and singers), which is caused by different professional and creative orientation despite the presence of a common socio-economic aspect – interaction with other people. To diagnose communicative creativity, we used the «Communicative Creativity Test Questionnaire» (O. P. Sannikova and R. V. Bilousova) modified and supplemented by us.

It has been proven that such components as ease of communication, emotional stability, communicative competence, autonomy, manipulativeness and creative

behavior in communication dominate in psychologists. Representatives of the creative profession are distinguished by a tendency to self-presentation, lack of autonomy (dependence), expressiveness and creative behavior in communication. It was revealed that, despite the absence of almost any differences in the values of the general indicator of CCr of the two groups of examinees, significant differences were found in the levels and manifestations of such indicators as ease of communication, autonomy, emotional stability, tendency to self-presentation, communicative competence. These differences reflect the specifics of each of the professions, which make different demands on the creative direction of communication.

Keywords: personality, communicative creativity, structure, components, orientation, communication, continuous-hierarchical approach, creative behavior.

Постановка проблеми. Важливість дослідження комунікативної креативності визначається комплексом чинників, одним з яких є система вимог, що виставляються до представників соціономічних професій. Професії такого типу (психолога, учителя, психотерапевта, менеджера, вихователя тощо), так саме як і професії творчої спрямованості (актори, музиканти, співаки), вимагають від фахівців певних здібностей, знань, навичок і вмінь, насамперед, в сфері спілкування. Основним змістом діяльності представників даних груп професій є взаємодія з іншими людьми. Саме тому комунікативну креативність можна вважати професійно важливою якістю представників професій соціономічного і творчого типу.

Відомо, що особистісні утворення, які інтегрують у собі вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, є провідними в актуалізації творчого потенціалу людини. У психології визначаються специфічні «креативогенні» властивості особистості, риси характеру, які сприяють проявам творчої активності. Такою рисою, яка активізує, детермінує творчу активність у спілкуванні, на наш погляд, і є комунікативна креативність.

Комунікативна креативність розуміється нами як інтегральна (об'єднує комплекс взаємопов'язаних компонентів), багаторівнева (виявляється на всіх рівнях континуально-ієрархічної структури особистості) властивість особистості, що характеризує її творчий потенціал. Комунікативна креативність включає комплекс інтелектуальних, емоційних, поведінкових і особистісних особливостей індивіда, що сприяють нестандартному, нешаблонному вирішенню ситуацій, які виникають у спілкуванні; сприяють генерації оригінальних ідей і способів спілкування, вибору найбільш оптимальних стратегій поведінки, вирішенню проблем, що виникають при взаємодії з іншими людьми тощо [12].

Креативне спілкування важливе не тільки для ефективних міжособистісних стосунків, а й має цінність для багатьох творчих професій, зокрема,

культури, мистецтва (актори, музиканти, художники та ін.), бізнесу, політики, дипломатії, тобто, майже для всіх сфер соціономічної діяльності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи психологічного підходу до проблеми творчої активності у спілкуванні були закладені ще в працях С. Л. Рубинштейна, Б. М. Теплова, В. Д. Небиліцина, В. Франкла, Е. Еріксона та ін. Для творчості необхідна незалежність мислення від стереотипів і зовнішнього впливу. Творча людина самостійно ставить проблеми й автономно їх вирішує. Креативність припускає, з погляду Ф. Беррона, А. Маслоу, В. О. Моляко, здатність іти на розумний ризик, готовність долати перешкоди, а також внутрішню мотивацію, толерантність до невизначеності, готовність протистояти думці навколишніх, самоприйняття й самоздійснення особистості. Креативний підхід до життя, на думку А. Маслоу, вимагає від людини відомої мужності й сили. Більшість досліджень, присвячених креативності, обов'язково звертають увагу на ті або інші варіанти мужності: це можуть бути впертість, самодостатність, незалежність, свого роду нахабність, сила характеру, сила Его тощо [5; 9; 11].

Останнім часом проблема творчої активності у спілкуванні стала привертати увагу багатьох молодих науковців.

Так, А. Антошків й М. Колесник в результаті теоретичного аналізу визначили, що комунікативна креативність є здатністю до дивергентного соціального мислення, здатністю до творчого спілкування, що сприяє ефективній взаємодії з іншими людьми та мотивуванню членів групи до сумісної творчої діяльності. Серед структурних компонентів автори виділяють швидкість у продукуванні комунікативного реагування, гнучкість у зміні тактик комунікативного реагування та оригінальність у створенні та розв'язанні нестандартних комунікативних ситуацій [1].

М. Колесник і В. Шишов вивчали комунікативну креативність у системі професійно-важливих якостей особистості представників соціономічних професій і визначили, що існують розбіжності між майбутніми учителями у порівнянні з майбутніми психологами. Автори застосували методику, що діагностує показники комунікативної креативності (Саннікова, Білоусова, 2003) і емпірично встановили, що вчителі більшою мірою ніж психологи, виявляють схильність до застосування маніпулятивної поведінки, більш виразні у спілкуванні й володіють багатшим арсеналом експресивних засобів [3].

Ульяновою Т. Ю. емпірично встановлено, що кожному рівню особистісної зрілості відповідають певні особливості комунікативної креативності. Ці особливості проявляються у своєрідному поєднанні показників комунікативної креативності [13].

В роботі О. О. Водолазської та А. О. Хоми емпірично доведено, що професійне самоздійснення майбутніх психологів також пов'язано з комуні-

кативними рисами. Встановлено, що рівням професійного самоздійснення відповідають комунікативні якості різної сили та інтенсивності. Результати проведеного дослідження показали, що особам з високим рівнем професійного самоздійснення властиві соціальна сміливість, активність, ініціативність, легкість та широта кола спілкування, товариськість, комунікативність [2].

Крижановська А. та Антошків А. виявили низку позитивних кореляцій окремих показників комунікативної креативності з іншими рисами в таких парах показників, як комунікативна компетентність та соціальна креативність; маніпулятивність та соціальний інтелект, легкість у спілкуванні та організаторські здатності, що свідчить, на наш погляд, про багатогранність комунікативної сфери особистості [4].

В роботах Пришляк О. Ю. розглядалися провідні особистісно-професійні якості фахівця соціономічної професії. Серед шерегу цих якостей особливе місце займають риси особистості професіонала, від яких залежить успішність професійного спілкування. Автори виокремлюють такі риси, як комунікабельність, відкритість, схильність і готовність до взаємодії з іншими; доброзичливість та гуманістичний характер спілкування; толерантність і здатність адаптувати власну поведінку; гнучкість і здатність сприймати інші моделі поведінки; здатність до узгодження й компромісу, впевненість у собі, внутрішню стійкість, терпіння; наполегливість, ініціативність; емоційну виразність та здатність до контролю за емоціями тощо [6].

Важливо зазначити, що всі ці якості особистості притаманні не тільки професіоналам соціономічних професій. Вони важливі для будь-якої зрілої особистості, здатною як до особистісного, так і до міжкультурного діалогу. Ці властивості характеризують не тільки особистість здатну до успішної комунікації, а й особистість, яка виявляє інтерактивні стратегії, варіативність у виборі власної поведінки задля ефективного спілкування в різних умовах на основі гуманізму.

На наш погляд всі зазначені риси об'єднані інтегральною характеристикою особистості – комунікативною креативністю, яка впливає на результати спілкування.

Отже **метою** статті є *аналіз результатів теоретико-емпіричного дослідження комунікативної креативності як психологічної детермінанти творчої активності спілкування*. Конкретно мета досягається через вирішення таких задач: теоретично розглянути стан проблеми, уточнити й описати покомпонентний склад показників комунікативної креативності, емпірично дослідити специфіку цієї властивості особисті у представників соціономічних (комунікативних) і творчих професій та здійснити пошук подібностей та розбіжностей у проявах даної складної властивості у представників цих професій.

Виклад основного матеріалу. Результати системного вивчення комунікативної креативності, теоретична операціоналізація цього феномену, дозволили створити її структуру в контексті континуально-ієрархічного підходу до вивчення особистості, розробленого Санніковою О.П. (2002; 2018), що, у свою чергу, дало можливість визначити та довести *багаторівневість* і складність феномену. У попередніх роботах визначено та описано рівні цієї структури ККр (формально-динамічний, якісний, змістово-особистісний, рівень індивідуального досвіду та соціально-імперативний, або нормативний) та теоретично обґрунтовано й емпірично верифіковано покомпонентний склад показників цієї властивості, який характеризує творчий потенціал, що виявляється в спілкуванні та забезпечує його успішність-неуспішність.

Саме такий підхід дозволив розглядати комунікативну креативність як складну властивість особистості, представлену сукупністю різнорівневих компонентів, що було втілено у створення стандартизованої психодіагностичної методики [10]. Потім ці здобутки було емпірично підтверджені у кандидатській дисертації Р.В. Белоусової у 2024 році, яка була присвячена пошуку індивідуально-психологічних особливостей комунікативної креативності. В подальшому «Тест-опитувальника комунікативної креативності» був застосований багатьма науковцями, результати їх пошуків підтверджують надійність цього психодіагностичного інструменту.

У цьому дослідженні як психодіагностичний інструментарій був використаний модифікований та доповнений О.П. Санніковою варіант «Тест-опитувальника комунікативної креативності», адаптований на сучасній україномовній популяції обстежених. Також з урахуванням цих змін створений новий суддівський варіант методики, заснований на експертному спостереженні. Нижче наводиться скорочений зміст шкал, які характеризують показники ККр, що відбивають формально-динамічний та якісний рівні її структури. Кожний з показників (шкала) розглядається як біполярний континуум, додатний полюс якого насичений рисами, що несуть інформацію про високий рівень показників, від'ємний – про наявність якостей, протилежних за своїм психологічним змістом і проявами. Отже, склад показників:

Шкала 1. Легкість у спілкуванні з іншими людьми (КкЛ+) – наявність утруднень спілкування (КкЛ-). Високі значення за цією шкалою (додатний полюс цього континууму) свідчить про легкість, з якою обстежений вступає в соціальні контакти з людьми, налагоджує взаємовідношення, доводить іншим свої міркування, при необхідності виступає перед численною аудиторією. Така людина завжди може підтримати бесіду, навіть якщо вона розпочалася без нього, не знічується, коли різко змінюється ситуація (змінюється тема розмови, або з'являються нові співрозмовники, авторитетні особи тощо). Низькі значення показника свідчить про переживання труднощів при

налагодження нових соціальних контактів, про відсутність соціальної сміливості, ініціативності, скрутність у процесі спілкування, невмінні підтримати бесіду, запропонувати тему для обговорення, влитися у вже існуючу розмову тощо.

Шкала 2. Схильність до самопрезентації (КкСп+) – скутість, байдужість до самопрезентації (КкСп-). Високе значення за цією шкалою вказує на те, що суб'єкт любить і вміє забезпечувати собі ефективну самоподачу. У спілкуванні така особа ураховує вплив першого враження, яке можна про себе створити (той факт, що перше враження, може, як сприяти, так і перешкоджати його спілкуванню зі співрозмовником, а також нерідко й визначати всі подальші відносини з ним). Така особа не буде ігнорувати можливість себе показати, звернути на себе увагу, продемонструвати свої найкращі сторони (і зовнішні, і внутрішні психологічні особливості), «спіймати» підтримку з боку інших. Низькі значення за цією шкалою свідчать про схильність особи вважати продуману самоподачу «позерством», неправдивою поведінкою, зайвими клопотами. Така людина не знаходить потрібним опікуватися про враження, яке вона сприяє на інших людей.

Шкала 3. Автономність, незалежність (КкА+) – залежність (КкА-) від думок оточуючих. Особа, яка отримує високу оцінку за даною шкалою, не орієнтується на судження інших ні про нього, ні про якісь явища, ситуації, обставини, про певних людей тощо. Така особистість демонструє критичне сприйняття чужої (або пануючої думки) виявляє наявність власної позиції, ігнорує чужі судження, якщо вважає їхніми неправильними, опирається груповому тиску. Як правило, живе за власними законами, керується ідеєю суб'єктивної доцільності, ігнорує соціальні умовності й авторитети. Легко робить заколотні, авантюрні вчинки. Низька оцінка за даною шкалою свідчить про конформність такої особистості й схильності до залежності від суджень інших. Такі суб'єкти, в основному, керуються думкою навколишніх, йдуть за більш сильними людьми, легко пригнічуються авторитетами, підкоряються групі, прийнятими правилами, враховують умовності тощо.

Шкала 4. Схильність до конфліктності (КкКф+) – смиренність, слухняність (КкКф-). Високе значення показника свідчить про те, що обстежений завжди прагне відстоювати свою думку, позицію, точку зору, застосовує для цього тиск і навіть виявляє конфліктну поведінку. Такі особи вважають, що мають загострене почуття справедливості, занадто «прямолінійні», люблять «підривати ситуацію», «розхитувати» спокій співрозмовника для того, щоб привнести щось своє, оригінальне. Часто використовують і загострюють конфлікти для розвитку ситуації й особистісного зростання. Низький рівень значень за цим показником свідчить про смиренність, ригідність, бажання всім догодити, навіть на шкоду власним інтересам, не здатні відстояти власну точку зору навіть, якщо вважають її правильною.

Шкала 5. Емоційна стійкість (КкЕс+) – емоційна нестійкість у спілкуванні» (КкЕс-). Високі значення за цим показником указують на те, що такі обстежені можуть управляти своїми емоціями, почуттями, настроями. При необхідності вміють мобілізуватися й спрямувати емоційну енергію в потрібне русло, у реалізації задуманого проявляють наполегливість. Низькі значення показника вказують на те, що у такої особистості легко псується настрій, проявляються невротичні симптоми. Така особа виявляє нестриманість, нетерплячість, часто не може зібратися й конструктивно оцінити свою поведінку.

Шкала 6. Маніпулятивність (КкМ+) – щирість (КкМ-). Високі значення за цією шкалою, виявляють схильність маніпулювати іншими людьми, уміння приховувати свої дійсні наміри, щоб за допомогою відволікаючих маневрів домогтися своєї мети. Уміють знаходити підхід до людей, при необхідності можуть спиратися на слабостях інших і використовувати у своїх цілях їх помилки. При низьких значеннях обстежені прагнуть до відкритого спілкування, не вміють, або не люблять хитрувати, щиро уважають, що всі негаразди можна розв'язати шляхом прямого пояснення між людьми в процесі спілкування.

Шкала 7. Експресивність (КкЕк+) – невиразність спілкування (КкЕк-). Високе значення показника свідчить про яскравість експресивних засобів, виразність міміки, пантоміміки, жестикуляції випробуваного, про багатий інтонаційний репертуар (тембр голосу, інтонацію, гучність), широку палітру емоційних переживань та їх експресивне різноманіття. Низькі значення показника свідчать про одноманітність і невиразність невербальних сигналів обстеженого (експресії), про бідність міміки, пантоміміки, монотонність мовних засобів спілкування (інтонації, темпу, тону, тембру голосу тощо).

Шкала 8. Комунікативна компетентність (КкКм+) – комунікативна некомпетентність (КкКм-). Високий рівень проявляється в здатності встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, у наявності адекватних знань умінь і навичок, що забезпечують успішність спілкування при дотриманні етичних взаємовідносин. Низький рівень комунікативної компетентності пов'язаний з низьким ресурсом комунікативних засобів, із труднощами в орієнтації в міжособистісних відносинах, причиною яких стає незнання соціальних і культурних правил спілкування.

Ми вважали необхідним ввести додаткову шкалу, яка, за даними літературних джерел, великою мірою відбиває її змістову характеристику – особливості креативної поведінки.

Шкала 9. Креативна поведінка (КкП+) – брак креативної поведінки у спілкуванні (КкП-)». Високий рівень цього показника проявляється в здатності знаходити і створювати новаторські шляхи контактування з іншими людьми,

застосовувати оригінальні та різноманітні прийоми, ідеї та стратегії при безпосередній комунікації. Такі особи виявляють творчість, цікаві для інших, харизматичні, непередбачувані, можуть відхилятися від прийнятих схем поведінки, вміють успішно, й у той же час, ввічливо вирішувати комунікацію нестандартним чином не порушуючи особистісну суверенність іншого. Низький рівень цього показника вказує на відсутність означених рис особистості, тобто про стандартність, передбачуваність поведінки, невміння зацікавити іншу людину, відсутність ініціативності, творчості в спілкуванні.

Композитна оцінка як усереднений, інтегральний показник комунікативної креативності (ІКк) вираховується шляхом підсумовування значень показників кожної шкали. Інтегральний показник комунікативної креативності обчислюється за формулою: $ІКк_r = (КкЛ + КкСп + КкА + КкКф + КкЕс + КкМ + КкЕк + КкКм + КкП) : 9$.

На цьому етапі дослідження базою для проведення емпіричного дослідження обрано соціально-гуманітарний факультет Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса та Одеську національну музичну академію імені А. В. Нежданової. Вибірку обстежених склали майбутні психологи (магістранти очної й заочної форм навчання) у кількості 40 осіб та майбутні музиканти та співаки – 32 особи у віці 20-35 років.

Ми враховуємо, що професії в галузі психології й виконавської діяльності мають спільний соціономічний аспект – взаємодію з іншими людьми, але припускаємо, що структура їх важливої професійної якості, а саме, комунікативної креативності, може відрізнятися, що спричинено різною творчою специфікою кожної спеціальності. Для пошуку особливостей, подібностей і розбіжностей у проявах ККр у представників обраних спеціальностей, які відрізняються за професійним спрямуванням, розглянемо профілі показників комунікативної креативності обраних двох груп осіб: майбутніх психологів і майбутніх виконавців (музикантів, співаків). На рис. 1 презентовано усереднені профілі показників комунікативної креативності кожної із зазначених груп.

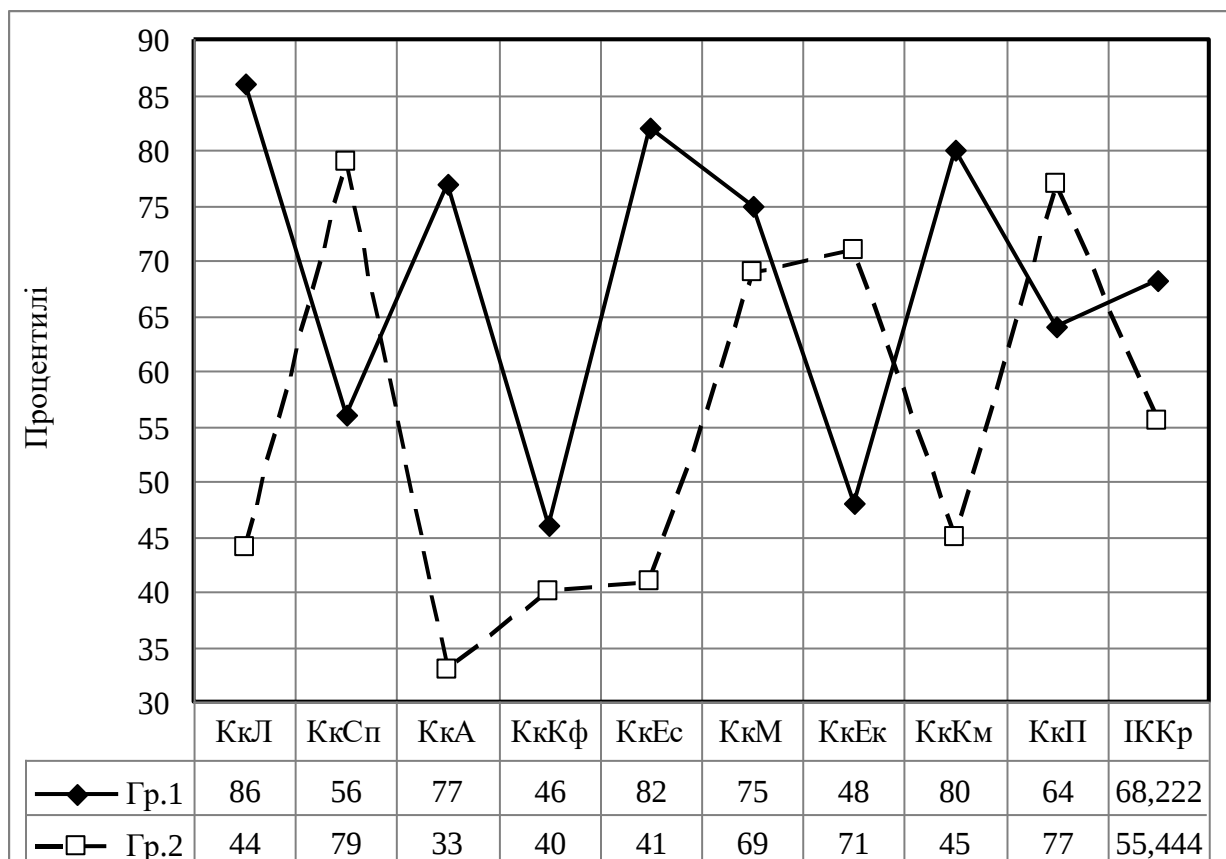

Рис. 1. Профіль показників комунікативної креативності двох груп обстежених: майбутніх психологів (Гр.1) і виконавців (Гр.2).

Примітка: 1. На осі абсцис розташовані показники ККр (комунікативної креативності), на осі ординат – значення показників (попередньо «сірі» бали було переведено у процентилі задля збільшення нормальності розподілу значень). Середня лінія ряду традиційно проходить через 50-й процентиль; 2) Гр.1 N = 40 осіб, Гр.2 N= 32 особи; 3) скорочення показників комунікативної креативності: КкЛ – легкість спілкування, КкСп – схильність до самопрезентації у спілкуванні, КкА – автономність (незалежність), КкКф – конфліктність в процесі спілкування, КкЕс – емоційна стійкість, КкМ – маніпулятивність, схильність до маніпуляції, КкЕк – експресивність, КкКм – комунікативна компетентність, КкП – креативна поведінка у спілкуванні, ІКк – інтегральний показник комунікативної креативності (ІККр).

Як свідчить загальний візуальний аналіз профілів показників ККр двох груп обстежених, обидва профілі розташовані у просторі і додатного, і від'ємного полюсу. Проте, конфігурація цих профілів не співпадає між собою, тобто, різні показники цих профілів «обрали» різний простір. Для більш прозорого аналізу розглянемо домінуючі за значеннями показники у кожному профілі окремо. Для такого аналізу здійснено ранжування значень (за відхиленням від середньої лінії ряду) всіх показників комунікативної креативності обох профілів, що порівнюються між собою (див. табл. 1).

Таблиця 1

Домінуючі показники комунікативної креативності, що переважають в групах осіб: представників професії соціономічного (психологи) і творчого (музиканти, співаки) спрямування

Ранги	Групи осіб з с соціономічної та творчою спрямованістю активності в спілкуванні	
	Група 1	Група 2
1	КкЛ+ легкість спілкування	КкСП+ схильність до самопрезентації
2	КкЕс+ емоційна стійкість	КкП+ креативна поведінка
3	КкКм+ комунікативна компетентність	КкЕк+ експресивність
4	КкА+ автономність, незалежність	КкА- низька автономність (залежність)
5	КкМ+ маніпулятивність	КкМ+ маніпулятивність

При аналізі цих профілів нас цікавлять не тільки специфіка комунікативної креативності кожної із груп осіб, які вивчаються, а й відмінності, що виявляються при порівнянні цих профілів між собою. Такий підхід дає можливість визначити не тільки домінуючі показники ККр кожної групи, а й описати їх психологічну специфіку, схарактеризувати їх психологічний портрет. Задля запобігання текстових повторів ми не будемо тут давати характеристики ККр представників означених груп – психологічний зміст кожного показника надані вище у цій статті. Хоча треба розуміти, що певне поєднання різних показників вносить свої, унікальні особливості при характеризуванні як кожної групи, так і кожної особистості, яка приймала участь у цьому дослідженні.

Для пошуку достовірних розбіжностей, які ми виявили візуально, у табл. 2 надано значення t-критерію Ст'юдента між однойменними показниками ККр у вибірках, що порівнюються.

Таблиця 2

Значення t-критерію Ст'юдента між однойменними показниками комунікативної креативності двох груп обстежених

Група 1 / група 2	Показники ККр двох груп, які порівнюються між собою				
	КкЛ	КкСП	КкА	КкКф	КкЕс
t-критерій	7,445***	-2,433*	6,585***	0,794	8,307***
Група 1 / група 2	Показники товариськості, що порівнюються				
	КкМ	КкЕк	КкКм	КкП	ІККр
t-критерій	1,780	-3,128**	0,895	-1,208	2,128*

Примітка: 1) рівні значущості критерію Ст'юдента: позначення «*» – 5% рівень; «**» – 1%; «***» – 0,1% рівень. 2) знак «-» (мінус) перед коефіцієнтом означає, що більші значення за цим показником зафіксовано у другій групі.

Аналіз табл. 2 дозволив встановити, що існують відмінності різного рівня значущості між однойменними показниками комунікативної креативності профілів двох груп обстежених, що підтверджує результати їх візуального аналізу.

Цікавим є той факт, що загальні показники (інтегральні) цих груп відрізняються між собою на самому низькому рівні значущості, коли окремі показники мають досить суттєві відмінності між собою, що демонструє відмінності у специфіці кожного профілю. Саме ці розбіжності більшою мірою підкреслюють важливість кожного домінуючого показника представників професій соціономічного та творчого типу.

Сам психологічний феномен – «комунікативна креативність» – містить в собі ознаки і активності спілкування (*комунікативність*), що є провідної властивістю особистості в професіях соціономічного типу, і ознаки творчості (*креативність*), що притаманно професіоналам творчої спрямованості.

Висновки.

1. Встановлено, що креативне спілкування (комунікативна креативність) – це особлива обдарованість особистості, що виявляється у здатності знаходити і створювати нові, новаторські шляхи для взаємодії з іншими людьми, застосовувати оригінальні та різноманітні прийоми спілкування та ідеї не тільки при користуванні сучасними технічними прийомами комунікації, а, переважно, при безпосередньому спілкуванні. Це означає бути цікавим, непередбачуваним співрозмовником з адекватною експресією, бути людиною харизматичною, відхилятися від прийнятих схем мислення та поведінки при спілкуванні, вміти успішно, й у той же час, ввічливо вирішувати комунікацію нестандартним чином. Це бачення проблем спілкування під іншим кутом та успішне їх вирішення додатковими, іноді унікальним способом; це залучення власних емоцій, думок, міркувань, поведінки, вчинків, регуляційних механізмів для творчого, конструктивного спілкування без порушень соціальних норм.

2. Емпірично виявлено, що незважаючи на майже відсутність розбіжностей у значеннях загального показника ІККр двох груп обстежених, виявлені значущі відмінності у рівнях та проявах таких показників, як легкість спілкування, автономність, емоційна стійкість, схильність до самопрезентації, комунікативна компетентність. Ці розбіжності, якісно-кількісне поєднання показників ККр, відбивають специфіку кожної із професій, які висовують різні вимоги до творчої спрямованості спілкування.

Перспективи розвитку подальших досліджень можливі у трьох напрямках. Перший пов'язаний з поглибленням сучасних уявлень про сутність комунікативної креативності на змістово-особистісному та соціально-імперативному рівнях її когнітивно-ієрархічної структури. Другий – з розробкою психодіагностичного інструментарію, спрямованого на вивчення компонентів

комінікативної креативності цих рівнів. Третій – спрямований на пошук індивідуально-типових особливостей комунікативної креативності, їх проявів, корекції та прогнозу розвитку як психологічної детермінанти творчої активності спілкування.

Література:

1. Антошків А., Колісник М. Комунікативна креативність особистості: психологічний зміст та детермінанти розвитку. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2021. Випуск 65. С. 8-24.
2. Водолазська О. О., Хома А. О. Психологічні особливості комунікативних якостей осіб з різним рівнем професійного самоздійснення. *Особистість у сучасному вимірі : Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасної психології особистості» (м. Одеса, 20 квітня 2020 р.)*. Одеса : ФОП Бєлий А. Є., 2020. С. 92-99.
3. Колісник М., Шишов В. Комунікативна креативність у системі професійно важливих якостей особистості соціономіста. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2022. Випуск 67. С. 63-72. URL : https://www.researchgate.net/publication/370320372_Komunikativna_kreativnist_u_sistemi_profesijno_vazlivih_akostej_osobistosti_socionomista.
4. Крижановська А., Антошків А. Комунікативна креативність викладача ЗВО: кореляти і засоби розвитку. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2022. Випуск 67. С. 213-222. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/11348>.
5. Моляко В. О., Гулько Ю. А., Ваганова Н. А. *Функціонування творчого мислення в інформаційно- віртуальному просторі суб'єкта : [монографія] / За ред. В. О. Моляко*. Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728332/1/Moljako.pdf>.
6. Пришляк О. Ю. Професіограма фахівця соціономічної професії в контексті міжкультурності. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 1 (6). С. 220-227.
7. Саннікова О. П. Досвід побудови моделі структури особистості професіонала. *Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в XXI столітті: теорія і практика : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 травня 2002 р.)*. Одеса, 2002. Частина II. С. 3-7.
8. Саннікова О. П. Континуально-ієрархічна модель особистості. *Психологія і суспільство*. 2018. № 3-4 (73-74). С. 166-177.
9. Саннікова О. П. Самоздійснення як системне психологічне утворення. *Науковий журнал «Наукові інновації та передові технології». Серія «Психологія»*. 2023. № 13 (27). С. 1012-1026. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-1012-1026](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-1012-1026).
10. Саннікова О. П., Белоусова Р. В. *Науково-методичний твір «Тест-опитувальник комунікативної креативності»*. Свідectvo про реєстрацію авторського права на твір № 8832. Мін. освіт. і науки України. Заяв. № 8649 від 01.10.2003. Опубл. 24.11.2003. 36 с.
11. Саннікова О. П., Гордієнко І. О. Психологічний ресурс толерантності : самоприйняття та його функції. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти»*. Київ : Юстон, 2019. Вип. 9 (38). С. 107-119. (Серія «Соціальні та поведінкові науки»).
12. Саннікова О. П., Саннікова А. О. *Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід : [монографія]*. Одеса : ВМВ, 2014. 238 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/15932/1/Sannikova%2c%20Olga.pdf>.
13. Ульянова Т. Ю. Особливості особистісно зрілості та комунікативної креативності. *Габітус*. 2021. Вип. 25. С. 130-134. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2021_25_24.

References:

1. Antoshkiv, A. & Kolisnyk, M. (2021). Komunikatyvna kreatyvnist" osobystosti: psyxolohichniy zmist ta determinanty rozvytku [Communicative creativity of the individual: psychological content and determinants of development]. *Visnyk Xarkivs"koho nacional"noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody – Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda*. Psyxolohiya. Vyp. 65, 8-24 [in Ukrainian].
2. Vodolazs"ka, O. O. & Xoma, A. O. (2020). Psyxolohichni osoblyvosti komunikatyvnyx yakostej osib z riznym rivnem profesiynoho samozdijsnennya [Psychological features of communicative qualities of individuals with different levels of professional self-realization]. *Osobystist" u suchasnomu vymiri : Mater. XI Vseukrayins"koyi naukovy-praktychnoyi konferenciyi «Problemy suchasnoyi psyxolohiyi osobystosti» (m. Odesa, 20 kvitnya 2020 r.)*. Odesa : FOP Byelyj A. Ye. P. 92-99 [in Ukrainian].
3. Kolisnyk, M. & Shyshov, V. (2022). Komunikatyvna kreatyvnist" u systemi profesiynozhlyvyx yakostej osobystosti socionomista [Communicative creativity in the system of professionally important personality qualities of a socionomist]. *Visnyk Xarkivs"koho nacional"noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody – Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda*. Psyxolohiya. Vyp. 67, 63-72 [in Ukrainian].
4. Kryzhanovs"ka, A. & Antoshkiv, A. (2022). Komunikatyvna kreatyvnist" vykladacha ZVO: korelyatyv i zasoby rozvytku [Communicative creativity of a higher education teacher: correlates and means of development]. *Visnyk Xarkivs"koho nacional"noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody – Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda*. Psyxolohiya. Vyp. 67, p. 213-222 [in Ukrainian].
5. Molyako, V. O., Hul"ko, Yu. A. & Vahanova, N. A. (2021). *Funkcionuvannya tvorchoho myslennya v informacijno- virtual"nomu prostori sub'yekta [Functioning of creative thinking in the informational and virtual space of the subject]* / Ed. V. O. Molyako. Kyiv-L"viv : Vydavec «Viktoriya Kundel"s"ka» [in Ukrainian].
6. Pryshlyak, O. Yu. (2021). Profesiogram faxivcya socionomichnoyi profesiiv v konteksti mizhkul"turnosti. [Professional profile of a socionomic profession specialist in the context of interculturality]. *Social"na robota ta social"na osvita – Social work and social education*. 1 (6), 220-227 [in Ukrainian].
7. Sannikova, O. P. (2002). Dosvid pobudovy modeli struktury osobystosti profesionala [Experience in building a model of the personality structure of a professional]. *Problemy rozvytku pedahohiky vyshhoyi shkoly v XXI stolitti: teoriya i praktyka : Materialy Vseukrayins"koyi naukovy-praktychnoyi konferenciyi (30-31 travnya 2002 r.)*. Odesa, 2002. Chast. II, 3-7 [in Ukrainian].
8. Sannikova, O. P. (2018). Kontynual"no-iyerarxichna model" osobystosti [Continuous-hierarchical model of personality]. *Psyxolohiya i suspil"stvo – Psychology and society*. 3-4 (73-74), 166-177 [in Ukrainian].
9. Sannikova, O. P. (2023). Samozdijsnennya yak systemne psyxolohichne utvorennya [Self-realization as a systemic psychological formation]. *Naukovi innovaciyi ta peredovi texnologiyi – Scientific innovations and advanced technologies. Seriya «Psyxolohiya»*. 13 (27), 1012-1026 [in Ukrainian].
10. Sannikova, O. P. & Byelousova, R. V. (2003). *Naukovo-metodychnyj tvir «Test-opytuval"nyk komunikatyvnoyi kreatyvnosti» [Scientific and methodological work «Test-questionnaire of communicative creativity»]*. Svidoctvo pro reyestraciyu avtors"koho prava na tvir № 8832. Min. osvit. i nauky Ukrainy. Zayav. № 8649 vid 01.10.2003. Opubl. 24.11.2003 [in Ukrainian].
11. Sannikova, O. P. & Hordiyenko, I. O. (2019). Psyxolohichnyj resurs tolerantnosti : samopryjnyattya ta joho funkciyi [Psychological resource of tolerance: self-acceptance and its functions]. *Visnyk pislyadyplomnoyi osvity: zbirnyk naukovy prac" NAPN Ukrainy DZVO «Universytet menedzhmentu osvity»*. Kyiv : Yuston. Issue 9 (38), 107-119 [in Ukrainian].
12. Sannikova, O. P. & Sannikova, A. O. (2014). *Scenichni bar'yery: dyferencial"no-psyxolohichnyy pidxid [Stage barriers: differential psychological approach]*. Odesa : VMV [in Ukrainian].
13. Ul"vanova, T. Yu. (2021). Osoblyvosti osobystisno zrilosti ta komunikatyvnoyi kreatyvnosti [Peculiarities of personal maturity and communicative creativity]. *Habitus*. Vyp. 25, 130-134 [in Ukrainian].